

CITEVA ASPECTE DIN CONȚINUTUL AGRAR AL DOCTRINELOR POLITICE BURGHEZE DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA DINTRĂ CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

Carol Göllner, Marcel Știrban

Războiul întâi mondial a luat sfârșit în toamna anului 1918. Desfășurat și pe o bună parte a teritoriului țării noastre, cu participare masivă de forțe umane și materiale, bilanțul economic al războiului s-a încheiat pentru România cu mari pierderi ce vor avea multă vreme consecințe de loc neglijabile.

Peste un milion de oameni și-au pierdut viața în război, ceea ce a însemnat fiecare al cincelea locuitor din populația activă a României. Pierderile materiale s-au ridicat la peste 72 miliarde de lei¹. Economia țării era o ruină; distrugerii masive și dezorganizări de mari proporții au fost înregistrate în anii războiului în toate ramurile economiei naționale: industrie, transporturi, finanțe, credit, agricultură, iar la sfârșitul războiului lipseau în mare măsură bunurile de consum, mijloacele de producție, materiile prime. Foametea, mizeria și epidemiile erau stăpânite la sate și orașe.

Noua etapă din istoria țării noastre a început astfel printr-o perioadă de refacere economică menită a readuce economia țării, mai întâi la un punct la care se mai găsisse, de fapt, înainte de război. Desăvârșirea unității de stat a României, un act de neîndoielnică dreptate istorică, eveniment consacrat prin voința întregului popor român la 1 Decembrie 1918, a însemnat o dată cu împlinirea unei legitime aspirații naționale și calea spre realizarea unor revendicări social-economice.

Se impuneau a fi rezolvate în special problema redistribuirii pământurilor la sate, dezvoltarea industriei la orașe, cu schimbări corespunzătoare în relațiile de producție atât în agricultură cât și în industrie, acordarea dreptului de vot universal, direct, egal și secret etc.

Pământul l-au cerut țăranii. Ceea ce fusese stăpânit pe nedrept de către marea proprietate 47,70% din suprafața arabilă în vechea Românie² și peste 41,25% din suprafața totală în Transilvania³, sosise vremea să fie dat măcar în parte celor ce din totdeauna l-au muncit. Glasul puternic al țăranilor se făcea acum nu numai auzit ci trebuia și ascultat.

Apoi, la sfârșitul primului război mondial, progresul economic al țării era legat, mai mult decât în perioada antebelică, și de dezvoltarea unei industrii proprii. Nu trebuia însă, în concepția unor economiști burghezi, ca această dezvoltare a industriei să împietzeze asupra caracterului

¹ V. Axenciuc, *Situația economică și socială a României în perioada 1919—1924*, în A.I.I.P., 1966, XII, 4, pp. 125—126.

² *Enciclopedia României*, vol. III, București, 1939, p. 304.

³ *Dezbatările Adunării deputaților, 1920—1921*, București, 1922, pp. 3905—3907. Proprietățile între 50—100 iug. nu au fost incluse în procentul dat. Ele au fost date, împreună cu gospodăriile de la 20 la 50 iug., însumând la un loc 3 782 267 iug. Ibidem.

eminanţele agrare pe care îl atribuiau şi doreau să-l păstreze economiei româneşti, ci doar să ajute dezvoltarea agriculturii.

În ceea ce priveşte a treia problemă — votul universal — el trebuia, dacă obiectiv nu putea să creeze în condiţiile date, cel puţin să lase impresia unei participări de masă în viaţa politică a ţării.

Legat de problemele amintite, partidele politice burgheze din România şi-au şi întocmit programele lor. Deşi la sfârşitul războiului întâi mondial numărul acestora creşte, două din ele — liberal şi ţărănist — se detaşază prin baza socială pe care reuşesc să şi-o creeze şi prin platforma-program ce o susţin. Vechiul partid conservator, treptat îşi pierde din importanţă şi din rol ca partid. Nu acelaşi lucru se întâmplă însă şi cu cadrele sale de bază, care vor continua să exercite încă, angajate în diferite partide şi colalitii guvernamentale, o reală influenţă în desfăşurarea vieţii social-economice şi politice a ţării.

Un exemplu în acest sens ni-l oferă C. Garoflid, militant al partidului conservator. El a deţinut funcţia de ministru al agriculturii în timpul legiferării reformei agrare în anul 1921 în guvernul generalului Averescu. Atitudinea lui faţă de problema agrară, exprimând poziţii conservatoare, nu poate fi deci neglijată.

Celelalte partide politice burgheze, nou create, nu au avut puncte de vedere prea îndepărtate de acelea exprimate de partidul conservator, liberal sau ţărănist. Singurul partid politic cu atitudini net opuse este cel socialist şi, după 1921, Partidul Comunist Român. Noi vom urmări în cele ce urmează numai atitudinea principalelor partide burgheze în problema agrară faţă de marea proprietate, proprietatea ţărănească, şi căile de dezvoltare ale agriculturii româneşti.

Doctrina conservatoare a fost prezentată în termeni generali, printre alţii, de omul politic Alexandru Marghiloman⁴, şi în analiză de economistul C. Garoflid⁵.

Proprietatea este un drept sacru şi inviolabil — spunea Al. Marghiloman — a cărei tradiţie trebuie respectată chiar dacă împrejurările impun, la un anumit moment, o expropriere. În acest caz exproprierea nu trebuie să depăşească anumite limite⁶ şi, desigur, trebuie să se facă pe baza unei „drepte despăgubiri“.

Autorul legilor definitive de reformă agrară din anul 1921, C. Garoflid, atribuia şi el marii proprietăţi un însemnat rol de îndeplinit în economia naţională şi după reforma agrară. Lega chiar evoluţia, progresul în agricultură de existenţa acesteia, acordându-i multiple roluri de îndrumare şi conducere, de exemplu şi mijloc de câştig „atunci când (micul cultivator) nu e ocupat cu munca proprietăţii lui“⁷. Era împotriva fărâmiţării excesive a marii proprietăţi, împotriva unui regim agrar prea radical. Influenţat, se pare, şi de situaţia din Germania şi Austria, de curentul agrar de aici, el opta pentru întărirea proprietăţii moşiereşti mici, între 50—100 ha, a proprietăţii mijlocii — cum o numeşte el⁸ —, pro-

⁴ Alexandru Marghiloman, *Doctrina conservatoare*, în *Doctrinile partidelor politice*, Bucureşti, 1924, pp. 111—117.

⁵ C. Garoflid, *Memoriul agricultorilor mari cu privire la expropriere*, Bucureşti, 1940, p. 45, şi C. Garoflid, *Un program agrar*, Bucureşti, 1924, p. 40.

⁶ Al. Marghiloman, *op. cit.*, p. 116.

⁷ C. Garoflid, *Memoriul agricultorilor mari...*, p. 10.

⁸ *Idem*, pp. 10—15.

prietatea mare în general rămasă după reforma agrară trebuia păstrată și ajutată să se consolideze⁹.

Toate aceste idei le regăsim transpuse în articolele legilor definitive de reformă agrară din anul 1921 în care limitele marii proprietăți erau stabilite la 100—250 și chiar 500 ha în vechea România și 50—500 iug. în Transilvania¹⁰, și le regăsim apoi aplicate și în viață.

În temeiul legilor amintite au fost expropriate peste 6 milioane ha, din pământul deținut de moșierime (cu pământ peste 100 ha), dar îi mai rămăsese acesteia, în medie, circa 34% din vechea proprietate¹¹.

După datele recensământului agricol al României din aprilie 1941, care reflectă situația din cadrul frontierelor României la acea dată, proprietatea mare 50 — peste 1000 ha, reprezenta 0,4% din numărul gospodăriilor individuale și 19,3% ca întindere din suprafața acestora¹². Așadar, la capătul a două decenii proprietatea de peste 50 ha, redusă prin efectul legilor de reformă agrară din anul 1921 simțitor, va continua totuși să dețină încă un însemnat procent din suprafața gospodăriilor individuale.

În legătură cu proprietatea țărănească, C. Garoflid preconiza măsuri menite a întări burghezia satelor. Susținea necesitatea liberei circulații a bunurilor rurale, primite prin reforma agrară, în scopul diferențierii țărănimii, diferențiere considerată „condițiunea primordială a progresului cultural și politic al țării noastre”¹³. Proprietatea mică, pînă la 5 ha, nerentabilă, trebuia lichidată¹⁴, micii producători devenind fie muncitori industriali, fie lucrători agricoli¹⁵.

Așadar, în concepția lui C. Garoflid, marea proprietate însemna cheazăia progresului în agricultură, burghezia satelor, condiția progresului cultural și politic, iar mica proprietate un izvor de întărire al lor.

În ce privește țărani săraci, aceștia trebuiau transformați în proletari, unii luînd drumul orașelor spre industrie, alții rămînînd în satul lor, constituind mîna de lucru sigură și ieftină pentru burghezia satelor și moșierime. Consecințele unei asemenea concepții era ruinarea unui însemnat procent, cel mai mare din totalul gospodăriilor agricole.

Deoarece teoria liberei circulații a bunurilor rurale ce va contribui în mare măsură la procesul diferențierii țărănimii, la pauperizarea lor, a fost preluată și aplicată de partidul național-țărănesc, vom analiza efectele ei atunci cînd vom vorbi de doctrina acestui partid.

A doua doctrină, cea liberală, s-a bazat și ea pe respectul proprietății individuale. Exproprierea era considerată ca o formulă de progres social, dar care nu trebuia să depășească cadrul ideii de proprietate individuală. Reforma agrară, „e o repartitie nouă a proprietății individuale ce există la noi, într-un anumit moment dat nu este — spune I. G. Duca — nimicirea ei”¹⁶. Iar proprietatea mare, în cadrul proprietății individuale, nu

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ C. Hamangiu, *Codul general al României, legi uzuale*, vol. IX—X, pp. 655, 736.

¹¹ După C. Murgescu, *Reforma agrară din 1945*, București, 1956, p. 28.

¹² *Comunicări statistice*, nr. 1/1945, București, 1945, p. 6.

¹³ C. Garoflid, *Un program agrar...*, p. 4.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Idem*, p. 39.

¹⁶ I. G. Duca, *Doctrina liberală, în Doctrinile partidelor politice...*, p. 108.

trebuia în nici un caz desființată, ci doar limitată sub raportul suprafeței și întărită sub cel al eficienței sale economice. Proprietatea țărănească trebuia de asemenea întărită, mai ales acea proprietate ce se dovedea a fi „viabilă“ a burgheziei sătești.

Atît doctrina conservatoare¹⁷ cît și cea liberală¹⁸ susțineau, în general, ideea dezvoltării societății prin evoluție și armonie socială, negînd salturile și lupta de clasă, iar în agricultură preconizau și idealizau chiar calea prusacă de dezvoltare.

O altă doctrină — una din cele mai răspîndite doctrine burgheze în perioada dintre cele două războaie mondiale — a fost aceea a partidului național-țărănesc, cunoscută sub numele de doctrina țărănească pe care s-a bazat apoi teoria statului țărănesc. Printre exponenții de seamă ai acestei doctrine, în perioada interbelică, s-au numărat I. Mihalache și V. Madgearu.

Temelia regimului agrar, după primul război mondial, era în concepția țărăniștilor „mica proprietate bazată pe muncă“¹⁹, adică „întinderea de pămînt cultivabil, potrivită capacității de muncă a plugarului și a familiei sale“²⁰, lucrată de proprietar și familia sa, dar neexcluzînd „eventualele și sporadicele concursuri de brațe ale semenilor“²¹. Limitele proprietății erau dictate de capacitatea acesteia de a absorbi, asigurîndu-i nu numai existența ci și un spor de gospodărie, prosperitate materială și intelectuală²².

Desigur, toate aceste condiții nu puteau fi întrunite de proprietatea țărănească mică sau chiar mijlocie. Țărăniștii aveau în vedere, de fapt, în programul lor nu ridicarea întregii mase de țărani, ci promovarea și întărirea burgheziei sătești, baza lor socială. Această pătură a țărănimii, slabă din punct de vedere numeric, trebuia să crească numericeste și să se întărească economic.

Proprietatea între 10—15 ha reprezenta, în anul 1930, 7,20% din numărul exploatărilor agricole față de aproape 750% cît reprezenta țărănimea cu o proprietate pînă la 5 ha și stăpîneau 19,80% și respectiv 280% din suprafața totală a exploatărilor private²³. În vederea întăririi în special a burgheziei sătești, partidul național-țărănesc va da, în anul 1929, legea pentru reglementarea circulației pămînturilor dobîndite prin reforma agrară din anii 1918—1921. La baza acestui proces național-țărăniștii au așezat așa-zisa „selecțiune naturală“²⁴.

Favorizată de legea amintită, proprietatea între 10—15 ha se va întări în adevăr în perioada 1930—1941. Ea va reprezenta la sfîrșitul perioadei, conform recensămîntului din 1941, 21,40% din întinderea proprietăților individuale²⁵, un procent deloc neglijabil.

Realitatea a infirmat deci pe de o parte ideea susținută de doctrinarii țărăniști, potrivit căreia în agricultura capitalistă nu ar avea loc

¹⁷ Al. Marghiloman, *op. cit.*, p. 112.

¹⁸ I. G. Duca, *op. cit.*, p. 103.

¹⁹ I. Mihalache, *Noul regim agrar*, București, 1925, p. 6.

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² *Idem*, p. 7.

²³ *Enciclopedia României*, vol. III, p. 304.

²⁴ *Legea circulației bunurilor, reglementarea circulațiunii pămînturilor dobîndite prin legile de împroprietărire*. Biblioteca legilor uzuale adnotate nr. 39, pp. 9, 18—19.

²⁵ *Comunicări statistice*, nr. 1/1945, p. 6.

fenomenul concentrării și centralizării capitalului. Procesul continuu de înghițire al pământurilor micilor gospodării țărănești se dovedise a fi un adevăr. Aceeași realitate a mai infirmat însă, pe de altă parte, valoarea practică a unei alte idei de împrumut, de fapt, foarte frumos expusă în programul agrar al doctrinei țărăniste, cu un conținut pe cât de ispititor pe atât de nerealist, în condițiile date, și anume: pământul să fie al celui care-l cultivă, îl muncește²⁶.

Existența mării proprietăți contestată, existența proprietății bur-țărănistă²⁷ ce folosea din plin munca salariată, existența proprietății bur-gheziei sătești căreia de asemenea i se îngăduia folosirea muncii străine, existența însăși a proletariatului sau a semiproletariatului agricol, angajat într-o formă sau alta pe proprietățile amintite, au dovedit că în mod practic pământul nu s-a găsit în întregime în stăpînirea celor ce-l munceau.

La fel de nereale s-au dovedit a fi și alte teorii ale doctrinarilor țărănești, puse la temelie așa-zisului stat țărănesc²⁸. Pornindu-se de la premise voit greșite-identitatea de interese în sînul țărănimii²⁹, capaci-tatea de acțiune politică de sine-stătătoare³⁰ — se susținea primatul țără-nimii în viața social-economică și politică a țării³¹.

Teza statului țărănesc se sprijinea pe falsa idee că economia româ-nească nu este capitalistă ci agrariană, iar statul țărănesc reprezenta „ca-lea a treia“ pe care România trebuia să pășească³², teorie evident fără nici o bază reală. Proprietatea burgheziei sătești era considerată ca pur-tătoarea condițiilor obiective și subiective ale progresului agricol, chemat să intensifice producția agricolă și să alcătuiască, pentru producția indus-trială a țării, o piață internă, capabilă să absoarbă mari cantități de pro-duse industriale³³.

Așadar, doctrina țărănistă mergea și ea tot pe linia consolidării pro-prietății private, atribuind însă un rol deosebit burgheziei sătești. Nu au exclus în fapt nici proprietatea mare, i-au rezervat doar un loc secundar. Proletariatul agricol era considerat ca fiind incompatibil cu statul țără-nesc. El trebuia să se încadreze în industrie sau în agricultura specializată grădinării, florării. În ce privește gospodăria țărănească pitică, optau pen-tru lichidarea acesteia, preconizînd adunarea sa în ceea ce ei numeau „mică proprietate economică“³⁴, adică în proprietatea burgheziei sătești.

Desprindem din succinta analiză făcută conținutului agrar al doctri-nelor burgheze din România dintre cele două războaie mondiale, unele puncte comune și, evident, și unele deosebiri. Ponderea asemănărilor este mult mai mare decît a deosebirilor.

Toate cele trei doctrine politice susțineau sau sprijineau dezvoltarea agriculturii românești capitaliste pe drumul reformelor, fără zguduiri.

²⁶ I. Mihalache, *Noul regim agrar*, p. 8.

²⁷ *Idem*, p. 28.

²⁸ Cf. Z. Ornea, *Țărănismul — studiu sociologic*, București, Edit. politică, 1969.

²⁹ I. Mihalache, *op. cit.*, p. 25.

³⁰ V. Madgearu, *Doctrina țărănistă*, în *Doctrinile partidelor politice*, p. 79.

³¹ Scutaru, *Statul țărănesc din punct de vedere economic și politic*, Bucu-rești, 1935, p. 17.

³² Z. Ornea, *op. cit.*, p. 98.

³³ O. Parpală, *Aspecte din agricultura României, 1920—1939*, București, Ed. Academiei RSR, 1966, pp. 26—27.

³⁴ I. Mihalache, *Un program agrar*, p. 23.

Erau pentru o reformă agrară, pentru o expropriere cu răscumpărare și o împroprietărire cu plată. Dar nici una nu viza, de fapt, lichidarea marii proprietăți, ci doar reducerea sa. Limitele fixate, ca și rolul economic, atribuite acesteia, difereau însă. Mai puțin receptivi înnoirilor erau — după cum am văzut — conservatorii, care continuau să idealizeze rolul și valoarea proprietății moșierești în general. Liberalii considerau utilă și avantajoasă mai ales acea parte a proprietății mari, dispusă să îngăduie mai repede stabilirea relațiilor de producție capitaliste în agricultură, iar țărăniștii își puneau toate nădejdlile în burghazia satelor. Cu alte cuvinte, toți sprijineau și se sprijineau pe ceea ce reprezenta numeric puțin și economic mult.

Interesant este că în nici una din doctrinele politice amintite nu-și făcuse loc, cu o bună apreciere, tocmai acea proprietate care, de fapt, s-a întărit prin reforma agrară, proprietatea țărănească mică și mijlocie. Dimpotrivă, valoarea lor economică a fost mereu contestată și nu s-au preconizat după aplicarea reformei agrare măsuri eficiente în scopul apărării și întăririi acestei proprietăți. Toți îi cereau lichidarea, fără a asigura în mod concret un mijloc de muncă mai bun pentru foștii țărani, deposedați de loturile lor pitice. Practic însă, proprietatea țărănească mică și mijlocie a format, numericeste, în continuare, imensa majoritate a populației active de la sate, fără ca să ajungă și la o superioritate corespunzătoare în ce privește suprafața pământului deținut. Proprietățile țărănești mici (până la 5 ha) au fost evaluate de recensământul agricol din 1941, ca număr la 76,8% și ca suprafață la 33,3%, iar cele mijlocii (5—10 ha) la 16,9% și respectiv 26%, ceea ce a însumat la un loc 93,7% din numărul proprietăților individuale și 59,3% din suprafața lor³⁵.

Ignorând voit acest adevăr, în numele interesului economic general dar slujind de fapt prin această atitudine intereselor înguste de clasă, doctrinele politice au lansat în programul lor, cu bună știință, și idei numai în parte realizabile. Cu toate că erau vădite laturile lor demagogice, tocmai acestea aveau darul de a asigura popularitatea partidelor politice burgheze. De pildă țărani săraci și mijlocași s-au lăsat o vreme mult ispitiți de perspectivele deschise de imaginarul stat țărănesc. Toți ar fi dorit să facă acel salt spre avuție de care se amintea mereu. Ei nu și-au dat seama atunci când au crezut în mirajul statului țărănesc că nimeni nu a creat condiții spre a asigura un salt în masă al țăranilor săraci.

Partidele politice burghezo-moșierești perindate la cîrma țării în perioada interbelică nu au dat în măsura așteptată claselor sau păturilor sociale neavute ceea ce li s-a promis sau ceea ce, în mod necesar, s-ar fi impus să primească. De aici rezultă și caracterul nerealist sau voit demagogic al unor teorii. Acordarea drepturilor în jumătăți de măsură sau simpla promisiune făcută, dacă nu au putut mulțumi pe cei asupriți, au avut tăria de a diminua amploarea mișcărilor sociale de la sate, unul din scopurile mărturisite sau nu ale doctrinelor politice burghezo-moșierești dintre cele două războaie mondiale.

Pe plan economic, doctrinele politice burghezo-moșierești au contribuit la orientarea și dezvoltarea economiei capitaliste a României, păstrînd în același timp puternice rămășițe feudale.

³⁵ *Comunicări statistice*, nr. 1/1945, p. 6.

QUELQUES ASPECTS DU CONTENU AGRAIRE DES DOCTRINES POLITIQUES BOURGEOISES DE ROUMANIE DURANT LA PÉRIODE D'ENTRE LES DEUX GUERRES MONDIALES

RÉSUMÉ

L'auteur analyse trois doctrines politiques bourgeoises — celles des partis conservateur, libéral et paysan — pour aboutir à la conclusion qu'elles soutenaient le développement de l'agriculture roumaine capitaliste par la voie des réformes, sans secousses. Sur le plan économique, les doctrines politiques bourgeoises-agrariennes ont contribué à l'orientation et au développement de l'économie capitaliste de la Roumanie.